

Verdwenen Spaanse en andere 'plekken' in Aalst en omgeving

door Leo Bombeeck

Deel 1

Tijdens, én nog na de Spaanse tijd [1], waren er in tal van Vlaamse gemeenten afspanningen, herbergen, hoeven, hofsteden, hostelrijen, huissteden, kastelen, pachthoven, tapperijen, taveernen, wijnhuizen en andere drinkgelegenheden genoemd naar de toen- en voormalige Spaanse heersers en machthebbers, zo ook in de stad Aalst met haar praterijen Mijlbeek, Nieuwerkerken en Schaarbeek. In de mededelingen van LiNiAal jaargang XXXVII nr. 2, juni 2014, blz. 41, werden twee van zulke locaties met een Spaanse achtergrond vermeld, namelijk de herbergen: (1) *'t Spagnuers kasteel tot Sint Jobs (geleghen binnen de praterije Schaerbeke)* en (2) *den Spaignaert* uit de *Aalsterse Korte Zoutstraat* die we hierna, samen met anderen uit de omgeving, eens nader zullen bekijken. Aloude oorden, volksplaatsen, somtijds geheel verlaten (*vaguen erfve*), waar eens mensen gewoond, geleefd en gewerkt hadden. Meerdere van deze -voor ons onbekende bewoners- hebben we een naam kunnen geven en sporen van de nu allang vergeten vroegere 'plekken' konden we nog tot het midden van de 20ste eeuw terugvinden, maar zullen inmiddels grotendeels zijn verdwenen... [2]

In het Aalsterse waren blijkbaar de buitenlandse koningshuizen populair, want in het oude stadscentrum, in het Rozemarijnstraatje, troffen we in september 1730 ook een particulier huis genaamd *den Coninck van Denemarcken* aan! Specifieke huisnummers bestonden vroeger niet. Vóór de invoer daarvan, droegen veel gebouwen toch tekenen van herkenning in de vorm van een gevelsteen of naambord. Herbergen waren meestal van een sierlijk houten uithangbord (*uijthangbert*) voorzien. Al in maart 1683 was door de Raad van Vlaanderen aan alle gemeenten gevraagd een lijst op te stellen van brouwerijen, geneverhuizen en herbergen, die zich op hun grondgebied bevonden en dat waren er nogal wat! [3] Van oudsher bestaande herbergen en hostelrijen uit de 18de eeuw waren: op *Mijlbeek* -buiten de Molenstraatpoort- hofstede en herberg *in den Engel* van herbergier Jan De Wageneir alsmede de herberg *Sinte Marten* of *Sint Merten* -buiten de Molenstraatpoort- '*aen de heirbaan naer Mechelen*' van eigenaar vrijmeester-brouwer Romanus Hubertus De Hert; binnen de *praterij Nieuwerkerken* de hofstede annex herberg *aen de Plaetse* van de Nieuwerkerkse *prater Jan Laghe*, herberg *den Hauten Cloet* '*wesende eene oude herberge*' *aen de Plaetse* van Frans Callebaut, groot 6 roede -later *den Kloet* genoemd- en herberg *de Croone* gelegen *aen de Plaetse* groot 2 dagwand 24 roeden en belast met vier kapoenen 's jaars 'aan den heer van Nieuwerkerken' van herbergier Martinus Roelandt, filius Jans; binnen *Schaerbeek* -buiten de Zoutstraatpoort- 'eene herberg van 1 dagwand 15 roeden grootte mette hovenierslochting' genaamd *de Calverendans* van eigenaar Nicolaes Philips, filius Jaecques, de naast elkaar gelegen huissteden en herbergen -buiten de Zoutstraatpoort- *den Appel* en *de Peire* van Jan Van Heggere en diens vrouw Marie Baetens en *hostelrij de Swaene* van de '*gezworen costumier en prijzer van de stad en het Land van Aelst*' hostelier Adriaen Buyl, filius Peeter. [4]

(1) (Het) Spanjaards kasteel

Een eerste aanwijzing vonden we in het 18-eeuwse 'Caert- en Land-Boek van Schaarbeek door den geswooren landmeter P.M.M. Rymbaut', waarin de hofsteden binnen de *praterij Schaarbeek* ('*int ghehuchte ghenompt scharbeke*') staan opgetekend. Daarin bemerken we -in de Tweede Wijk, genaamd de Nieuwe Beek- *eene hofstede genaemt het spagnaerskasteel*.

Een tweede vermelding aangaande *'t Spagnuers kasteel tot Sint Jobs* lazen we in de schepenakten van maandag 20 november 1730, wanneer erfgenamen van meester-metser Marcellus Van der Moesen in het gehucht Schaarbeek aan de *Cruysstraet bij Sint Jobs* een hofstede met land verkopen aan ene **Jan Van Vaerenberghe**, zoon van Adriaens Van Vaerenberghe en Barbara De Buysscher. Een week later erkende deze Van Vaerenberghe aan E.H. Petrus Judocus Van Montagu, kanunnik van de Sint-Martinuskerk, een rente van 450 guldens wisselgeld en hypothekeerde hiervoor zijn 2 oude dagwand grootte behuisde hofstede in *Schaerbeke op de Cruysstraet* welke hij gekocht had ten '*vaguen sterfhuize*' van Marcellus Van der Moesen. Zijn moeder, Barbara De Buysscher, dochter

van Cornelius en weduwe van Adrianus Van Vaerenberghe, stelde zich borg met 1 dagwand, 26 roeden land, ook gelegen te Schaarbeek en wel in **den Kackhoeck**. [5]

Op dinsdag 26 september 1758 verkocht openbaar notaris J.B. Parewyck als gemachtigde van Josina Maesschalck '*verlaeten huysvrouw*' van Adriaen Van Hoever, samen met anderen, een behuisde hofstede op Schaarbeek in het gehucht Sint Jobs. De verkoop vond plaats in de **herberg het Spaegnaertscasteel buiten de Zoutstraatpoort**. [6]

In die tijd lag er nog in Schaarbeek, op de hoek van de Cruysstraat, een onbehuisde hofstede van 192 ½ roeden groot, met de naam **den Groenen Hof**. De **Cruysstraete** lag **te Aelst-Schaerbeke** in het gehucht **Sinte Job tegen den steenweg leidende van Aelst naer Nieuwerkerke...** [7]

Vrijdag 4 maart 1763 verkocht Jan Van Vaerenberghe, openbaar ten sterfhuize van zijn moeder: een behuisde hofstede en herberg van 58 roeden in Schaarbeek genaamd **het Naeldeken** aan Frans Sareman; 62 roeden meers gelegen te Hofstade aan Adriaen Pannekoek én het land genaamd **den Kackhoeck** van 1 dagwand, 26 roeden grootte, aan Arnoldus en Joannes Baetens (fi. Joannes), die **Nieuwerkerkse Roots** hadden. Jans moeder, vidua Barbara De Buysscher, was te Aalst op het kerkhof van de Sint-Martinuskerk *in ecclesia* begraven op woensdag 9 februari 1763. [8]

Op zaterdag 23 juli 1763 vond ten huize van herbergier Joannes Van Vaerenberghe, genaamd het **Spagnaertscasteel aan de Cruysstraat op Sint Jobs**, opnieuw een verkoop plaats van een huis met erf door notaris en procureur Jan Baptiste Parewyck. [9]

In een krantenartikel in De Werkman van 2 juli 1915 over 'Onze oude Herbergen' werd in 1763 ook **het Spagnaerts Casteel aen de cruys straete** genoemd.

Volgens een artikel van geschiedschrijver Petrus van Nuffel in de De Volksstem van zaterdag 18 maart 1916 was in 1763 het spanjaardskasteel *eene wijdbefaamde afspanning*. Het naambord werd, meldde hij, later *verfranscht: Au château d' Espagne*.

Uit het vorenstaande blijkt dus duidelijk dat deze herberg -buiten de Zoutstraatpoort- in de wijk Schaarbeek aan de Cruysstraat nabij Sint-Job had gelegen.

Het complex, op de schuur na, is op de markt van zaterdag 27 oktober 1804 afgebrand, wat we al in voornoemde LiNiAal hebben gelezen...

In de **19de eeuw** bemerkten we, in de stede van Aalst en nabije omgeving -naast de al vanouds gevestigde herbergen- tal van drankgelegenheden aan woonhuizen, die meestal gehouden werden door echtparen om er wat centjes bij te verdienen. Zo begonnen de Aalsterse katoendrukkersgast Egidius Victor Schoon († okt. 1892) en de Brusselse kleermaakster Rosalia Hoebeeck († mei 1904) rond 1850 aan hun woonhuis in de Hovenierstraat met een tapgelegenheden. Tien jaar later hielden ze te Aalst aan de **Molenstraatpoort** steeds eenzelfde herberg open, die ze telkens andere benamingen gaven, zoals **In den Hertog bij Victor Schoon** (in 1858), **den Hertog Van Lorreijnen** (in 1860), **Estaminet den Hertog aen de Molenstraetpoort** (in 1864) en **'a La Cour d' Espagne** (in 1865). Later werkt tapper en herbergier Schoon nog als katoendrukker, koetsier en dienstknecht en zijn vrouw, tapster en herbergierster Rosalia Hoebeeck, als kleermaakster, kantwerkster en huishoudster.

Medio september 1873 vonden we in Aalst nog **tegen de kiekenmerkt** (= Korte Sint-Jorisstraat) een herberg gehouden door ene M. Fr. De Poorter genaamd **Het Nieuw Kasteel van Spanje**. Vier jaar later, in 1877, werd deze herberg in de Korte Sint-Jorisstraat № 10/12 (ook Kiekenstraatje genoemd) uitgebaat door de toen 37-jarige herbergier Petrus Jan De Poorter, die zijn etablissement **Het Kasteel van Spanje** en in 1881 **In het Kasteel van Spaniën** noemde. In 1887 sprak men over de Kleine Sint-Jorisstraat en heette het daar nog **'t Hof van Spanje**. Herbergier Petrus Johannes De Poorter (° Aalst feb. 1839 - † Aalst feb. 1915) was als 28-jarige brouwersgast gehuwd op donderdag 27 juni 1867 te **Nieuwerkerken** met de plaatselijke 27-jarige landbouwster Maria Theresia De Rom (° Nieuwerkerken apr. 1839 - † Aalst jan. 1902). Een der huwelijksgetuigen was de toen 38-jarige veldwachter uit de Nieuwerkerkse wijk Kleinderbeek, Laurentius Elskens († juni 1875). Herbergier De Poorter hertrouwde te Aalst op 3 dec. 1902 met 35 jaar jongere winkelierster Anastasia Nevens († Aalst apr. 1937). Na De Poorters dood hertrouwde Anastasia in april 1916 met een zekere Felix Van de Maele en hield ze in de voormalige herberg, Korte Sint Jorisstraat № 12 nabij de Hopmarkt een winkeltje open, dat samen met het woongedeelte 70 ca groot was en dat na de dood van Van de Maele († 1946), in februari 1947, door de gemeente verkocht werd. [10]

Anno 1870 woonde het gezin van werkmán **Louis** (voluit Ludovicus Josephus) **De Schryver**, filius Joannes Baptiste en Theresia De Clercq en diens vrouw Constantia Coppens te Erembodegem in de Burchtstraat. Op donderdag 13 februari 1868 waren ze te Erembodegem getrouwd. Onder de trouwgetuigen bevonden zich veldwachter Jan Baptist De Greve en tapper Augustinus Van Hoefs. Louis is kareelbakker, daglooner en werkmán van beroep. In 1877 is hij tapper en zijn vrouw tapster *aen de Statie van den IJzerenweg te Erembodegem*. Naast zijn bedrijvigheid als tapper is hij na 1878 nog kareelsteenvormer, meesterwerkmán, aardewerker en herbergier en zijn vrouw Constantia huishoudster en herbergierster. Na ongeveer 1886/87 houden ze een herberg open *op de dorpplaats in Erembodegem*, alwaar Constantia op 1 december 1904 als herbergierster, vier dagen vóór haar 60ste verjaardag, overlijdt...

In juni 1880 zien we te **Erembodegem**, op het gehucht *Terjoden*, een herberg opdoemen, die bewoond werd door *de kinderen De Schryver*. De herberg werd *A La Cour d' Espagne* genoemd. In februari 1892 was *'t bij de herberg der kinderen De Schryver, te Erembodegem, wijk Terjoden*. In De Denderbode van 14 december 1899 staat een aankondiging van notaris De Sadeleer van een *openbare verkoop van Boomen en Schaarhout* te Erembodegem *Terjoden* in de herberg van de *kinderen De Schryver, aan den steenweg van Geraardsbergen*. De notaris verkoopt -mede namens de kinderen De Schryver- *7 canadas, aan hunne hofstede op Terjoden*.

Volgens het zondagsblad Het Land van Aelst van 13 januari 1884 komt er te Aalst Schaarbeke *aan den Puiten-put* een verkoop van 'meubels, landbouwershalam, hooi, strooi, mest, eene koei en twee varkens' door *Frans De Schryver herbergier in het Puitenlawijt*.

Rond november 1887 zien we in de *praterij Nieuwerkerken*, op Nieuwerkerks grondgebied, in de wijk *Zurendries* plots een herberg verschijnen, genaamd *IN SPANJE*, gehouden door weer een **Van Vaerenbergh!** Nu was het ene Victorinus Van Vaerenbergh, zoon van *linnewever* Adrianus Franciscus Van Vaerenbergh († Zurendries okt. 1865) en Francisca Ganseman († sept. 1874) en kleinzoon van Philippus Van Vaerenbergh en Maria Droeshout. Victorinus was te Nieuwerkerken geboren op 24 mei 1841 en er ook getrouwd als landbouwer op dinsdag 23 juli 1867 met de toen 25-jarige plaatselijke kantwerkster (later huishoudster) Cecilia Van Holder († Dries 31.03.1917), dochter van de Nieuwerkerkse landbouwers Angelus Van Holder en Francisca Sergeant. Getuigen bij het huwelijk waren onder andere de 45-jarige koster van Nieuwerkerken Eduardus De Kegel en de herbergier Felix Van Landuyt. Bij de geboorte, in juni 1868, van het eerste kind, woonde het gezin te Aalst in *Schaerbeke* en was Victorinus wever en Cecilia kantwerkster van beroep. In april 1871, bij de geboorte van het tweede kind, wonen ze al in de wijk Zurendries te Nieuwerkerken. Victor is dan daglooner en Cecilia nog altijd kantwerkster. In de geboorteakte van zoon Gustavus, in mei 1877, staat hij al geregistreerd als *'herbergier Wijk Zurendries te Nieuwerkerken'*! In de trouwakte van dochter Hortensia, *passementriewerkster* van beroep, in april 1899, staat Victorinus als werkmán vermeld. Hij stierf als landbouwer in de wijk Zurendries ofwel de *Kleine Dries*, 67 jaar oud, op 4 februari 1909 om drie uur in de nacht. [11]

In de jaren omstreeks 1890 zien we in de *Nieuwerkerkse wijk Restert* een herberg oprijzen genaamd *IN ARGENTINA* gehouden door kasseider en herbergier **Victorinus De Schryver**, filius Dominicus De Schryver, daglooner en dagloonster Maria Van der Verren. Begin oktober 1872 was Victorinus († vóór 1929) te Nieuwerkerken getrouwd met de Aalsterse dagloonster en kantwerkster Sidonia Cardon († Aalst feb. 1929), filia Franciscus Cardon en Joanna Catharina Van Rossem. Een der getuigen was de toen 28-jarige Felix Van Landuyt, herbergier aan de Plaats te Nieuwerkerken.

In het nieuws- en aankondigingsblad De Denderbode van donderdag 26 april 1888 lazen we dan nog in een aankondiging dat in mei in de Zittingszaal van het Vrederecht 'ten stadhuize van Aalst' door de notarissen De Gheest en Breckpot namens de kinderen 'van den Heer Judocus Van Assche' openbaar *met gewin van palmslag* (ingesteld aan 6.500 frank) zal verkocht worden: 'Een schoon onlangs nieuw gebouwd HUIS, zijnde de herberg genaamd *Het Kasteel van Spanje*, gestaan en gelegen ten voorhoofde in de Geeraerdsbergschestraat geteekend № 24 in wijk A met eene grootte van een aar 40 centiares.' Het huis werd bewoond door de heer Donatus van Boxstael, die er maandelijks 25 frank huur betaalde.

Als laatste vermelden we, enkele jaren vóór de Eerste Wereldoorlog, we zijn dan intussen ook al in de 20ste eeuw beland, de hofstede annex herberg *Klein Brussel* van de gezusters **De Schryver** gelegen in de *Nieuwerkerkse wijk Pijpenbeek*. [12]

Verwijzingen:

- [1] Spaanse koningen regeerden in Vlaanderen van 1598 tot 1740.
- [2] Veel 'onbehuisde hofstedes' en braakliggende gronden kwamen in die tijd voor.
- [3] Huisnummers kende men te Aalst pas vanaf 1793;
RA Gent, Raad van Vlaanderen nr. 32171.
- [4] Oud-archief Aalst WP registers 1388 t/m 1407, jaren 1727 t/m 1764;
Filius = zoon van...
- [5] Oud-archief Aalst WP register 1389 nrs. 126 en 130.
- [6] Oud-archief Aalst WP register 1404 nr. 94.
- [7] Oud-archief Aalst WP register 1404 nr. 78.
- [8] Oud-archief Aalst WP register 1407 nrs. 16 en 17;
Begrafenisboek Sint-Martinuskerk jaar 1763 folio 5136;
Fi = kinderen van...
Vidua = weduwe.
- [9] Oud-archief Aalst WP register 1407 nr. 93.
- [10] Den Denderbode 24.06.1860, 15.07.1860, 01.01.1865, 31.12.1865, 21.09.1873, 06.03.1881, 13.05.1888;
De Volksstem 27.04.1916; Gazet van Aalst 05.02.1947; Het Land van Aalst 27.06.1880, 14.02.1892;
Burgerlijke Stand gemeente Nieuwerkerken huwelijksakte nr. 16, jaar 1867 en
Burgerlijke Stand stad Aalst huwelijksakte nr. 202, jaar 1902.
- [11] Burgerlijke Stand gemeente Erembodegem huwelijksakte jaar 1868 nr. 3;
Den Denderbode 30.12.1877, 10.11.1887, 29.03.1885, 21.11.1887; Burgerlijke Stand gemeente
Nieuwerkerken huwelijksakte nr. 18, jaar 1867, overlijdensakte nr. 10, jaar 1909 en nr. 24, jaar 1917.
- [12] Burgerlijke Stand gemeente Nieuwerkerken huwelijksakte nr. 22, jaar 1872; De Volksstem 02.03.1929;
Filia = dochter van...
Den Denderbode 27.05.1888, 07.09.1890, 18.09.1890; De Volksgazet 09.04.1911, 16.04.1911.